

Peaprokuröri kõne

Prokuröride XX üldkogu

6.aprill 2018

Põhjamaa oleme ja selleks jääme. On veel rida tingimusi, muutusi, tendentse, mis toimuvad meist sõltumata - tehnoloogia areng, globaliseerumine ja sellest tulenev inimeste ja vara vaba liikumine, inimkonna kasv, mille juures puutume kokku teiste rahvaste ja kultuuridega, inimeste vananemine Eestis ja linnastumine. Nende suundumuste teadvustamine ja nendega arvestamine aitab meil nendega toime tulla, tajuda nende mõju kuritegevusele ja nendega arvestades arendada kuritegevusevastast võitlust.

Veel millestki jäävast – sõna jõust. Sõnal on jõud. See oli nii eile, on täna ja saab olema homme. Sõna jõud heas ja halvas on see, mida prokuröridena oma töös igapäevaselt tunnetame. Lubage täna kasutada sõna selleks, et öelda aitäh, kõneleda tehtust tööst ja rääkida ootustest ning ülesannetest, mis meie ees seisavad.

Elu reegel on see, et minevikule järgneb olevik ja ees ootab tulevik. Minevik, olevik ja tulevik on tänase kõne kolm peateemat. Kui aga alustaks seekord tulevikust ja unistaks teiega koos Prokuratuurist aastal 2038, seejärel peatuks prokuröri rollil ühiskonnas ehk tänasel päeval ning lõpetuseks vaataks, mida me „eile“ ehk siis pärast eelmist üldkogu oleme teinud selleks, et oma unistusele ühiskonda hästi teenivast prokuratuurist lähemale jõuda. Miks ometi nii? Aga seepärast, et võib olla just kaugete sihtide seadmine ja selgitamine aitab nii mõnigi kord mõista tänaseid otsuseid ja hoida sihi ning prioriteetid paigas.

I Prokuratuur 2038

1.1. Aastal 2038 on prokuratuur intelligentne organisatsioon, mis kaitseb kannatanuid ja mõjutab süüdistatavaid. Kuritegevuse vastase võitluse koordineerimises ja juhtimises kasutatakse ära tarku tehnoloogilisi lahendusi. Kompetentsus ses asutuses tähendab enamat kui pelgalt juriidilisi teadmisi. See tähendab teadmisi ka teistes valdkondades, spetsialiseerumist, koostööd teiste oma ala asjatundjatega. Rahvusvaheline suhtlus on igapäevane, kiire ja vahetu. Seega kolmes märksõnas võiks kajastuda meie arengusuunad – digitaalsus, kompetents ja rahvusvaheline koostöö.

Digitaalse prokuratuuri kolm suunda on haldusalade ülene süsteemide areng, tehnoloogia rakendamine inimeste kaitseks ning tarkvara abil kiire kriminaalmenetluse tagamine.

Haldusalade ülese süsteemi arengu eesmärk võiks olla selge ja konkreetne – digitaalne kriminaalmenetlus aastaks 2023. Selle eeldus on elukaare digitaliseerimisele sarnane protsess, st arendada kriminaalmenetlust kui protsessi tervikuna, sõltumata haldusalast ja asutusest. See tähendab, et sündmuskohal talletatud digitaalne teave on süsteemist kättesaadav kõigile, kel juurdepääsuks vajadus ja selle alusel saab teha kohtuarst ekspertiisi, prokurör valmistada ette järgmisi toiminguid ja eeluurimiskohtunik vajadusel kasutada andmeid jälitustegevuse,

läbiotsimise või vahistamise loa väljaandmiseks. Sisuliselt on tegemist ühendatud anumate süsteemiga, kus andmed liiguvad vabalt ja kõigile on tagatud võimalus teha oma tööd kiirelt ja kvaliteetselt.

Inimene, kellelt on jalgratas varastatud või veel hullem, kes on Tallinna vanalinnas peksa saanud, tahab riigilt töde ja õiglust ning teda ei huvita ja ei peagi huvitama, kas tema protsess viibib politseis, kohtus või prokuratuuris. Riigi ülesanne on talle anda vastuseid, kohelda teda läbi menetluse väärikalt, tagada süüdlase ülesleidmine ja karistamine.

Ühiselt arendatud IT süsteemid annavad 20 aasta pärast personaliseeritud lahendusi. Pole kahtlust, et kiiresti muutuva ühiskonna üks olulisi kohanemisvõime tagatiseid on süsteemide paindlikkus. Tunnistajat, kellelt on vaja olulist infot, aga kes ei kuulu meie võtmetunnistajate ringi, võiks ju saada isikutuvastamise vahendeid kasutades üle kuulata ükskõik kus maailmaotsas talle sobival ajal ja sobival moel. Ehk kui tunnistajale sobib anda meile audiotunnistus pärast oma tööpäeva 00.25 meie aja järgi Austraaliast ja meie saame olulise info kätte, siis me nii teemegi. Seevastu tapmist pealt näinud tunnistaja osas jääb alati vajadus ja kohustus rakendada näost näkku ülekuulamist.

Tehnoloogia kasutamine kannatanute kaitsel pole 20 aasta pärast midagi eriskummalist. Juba täna on riike, kus lähisuhtevägivalla kannatanute kaitseks rakendatakse „valeäppe“, nii et vägivaldsete, kellele sageli on omane totaalse kontrolli vajadus, näeks kontrollitava kannatanu telefonis näiteks riidepoe äppi, kuid tegelikkuses on kannatanule selle äpi kaudu tagatud psühholoogiline nõustamine meie mõistes naiste varjupaikade poolt.

Unistada võiks ju sellest, et 20 aasta pärast poleks vägivalla all kannatavaid või seda peres pealt nägevaid lapsi, aga see oleks tühi unistus. Reaalne unistus on see, et kõik lapsed, kes on kannatanud sellistes asjades ja kelle taskus on telefon, omavad seal oma „salajast äppi“, et vajadusel märkamatu abi kutsuda, kartmata, et purjus emalt, isalt või kasuvanemalt uus „karistus“ tuleb.

Joobes juhtide osas on tehnoloogia tulevikus sel moel ära kasutatud, et autod lihtsalt ei käivitu, kui juhi organismis on alkohol, menetluses kasutatav transkriptsioonisüsteem hoiab kokku aega, ja inimesed, kes täna tundide, lausa kümnete tundide kaupa audioinfot tekstiks kirjutavad, saavad teha oluliselt sisukamat ja motiveerivamat tööd. Biomeetria aitab tuvastada inimesi ja me ei jää hätta siis, kui kahtlustataval pole kaasas ID kaarti....

Menetluse kiirendamine läbi tarkvara pole utopia. Mahukaid andmeid töötlevad programmid on olemas. Täna need süsteemid ei leia pelgalt märksõnu, vaid tunnevad ka konteksti. See tähendab, et 20 aasta pärast ei pea rasketes kuritegudes kahtlustatavatelt äravõetud arvutite ja mobiiltelefonide vaatluste tulemusi ootama kuid, kuni uurijad käsitööga valmis saavad. Vastavat tarkvara kasutades ja vaid käsitöö ehk kõige kallima ja keerulisema töö inimestele teha jättes kaitseme päriselt põhiõigusi ja suudame menetlused kiiresti ja kvaliteetselt kohtu ette viia.

1.2. Arengu võtmes ei aita ainult digitaliseeritusest, tarkvarast ja tehnoloogiast. Kuulates mõni aeg tagasi loengut tehisintellektist, mõtisklesin minagi omaette, et mis siis eristab tehisintellekti päris inimesest. Empaatiavõime, arvan ma. Ka aastal 2038 seisab

prokuratuur näoga inimeste poole. See tähendab, et ühiskondlikult prioriteetsetes valdkondades on meie kõrval oma alade parimad ja õmblusteta ühiskond toimib, päriselt.

Kolm suuremat valdkonda, kus üksnes meie õigusalasest haridusest ei piisa, on lapsed, majandus ja küber. Ühelt poolt spetsialiseerunud prokurörid, kuid teiselt poolt just nendes valdkondades meie kõrval töötavad konsultandid aitavad panustada tõhusa, see tähendab kannatanut aitava ja süüdistatavat mõjutava menetluse läbiviimisesse.

Kasvatusteaduste või psühholoogiharidusega inimesed on need, kes aitavad meil läbi menetluse suhelda alaealistega, olgu nad kannatanud või kahtlustatavad. Praktika näitab, et abi vajavad sageli mõlemad. Abivajadus ei tähenda kaugeltki seda, et terroriseerivatele kampadele või vägivaldsete noorte kuritegelikule käitumisele tuleks tulevikus või praegu vaadata läbi sõrmede. Ei. Nende tegevusele peab järgnema riigi adekvaatne reaktsioon. Aga selleks, et teada, milline on just see õige, ei aita ainult paragrahvide tundmisest ja laste kasvatuse elulisest kogemusest. Las eriharidusega inimesed aitavad meil õigussüsteemist sotsiaalsüsteemi õigesse kohta üle anda need, kelle osas õigussüsteem on oma kohuse õigusriigis täitnud.

Majanduskonsultandid, nii oma asutuses kui ka väljapool seda, on need, kes aitavad tulevikus prokuröre keeruliste kuritegelike skeemide tõendamisel ja veel olulisem – kriminaaltulu tuvastamisel, arestimisel ja lõplikul äravõtmisel ning kannatanutele ja riigile tagasiandmisel.

Selles, et küberkuritegevus on tuleviku, tegelikult küll ka oleviku, kuritegevus, ei kahtle keegi. Juba tänasel päeval on rahakoti vargusest tulenev tulu võrreldes kümne, kahekümne euro kaupa pangakontolt raha ära kantimise kõrval vähe tulus. Üksikud head näited küberkuritegude vallast, olgu selleks Paypali maksekeskuse juhtumid või mõne aasta tagune 18 miljonise kriminaaltuluga „kummituskliki“ lugu kõnelevad selles kuritegevus vallas liikuvast rahast.

1.3. Prokuratuur on ilmselt väike ka kahekümne aasta pärast ja nii ongi hea. Selle võrra tähtsam on koostöö, olgu Eestis või väljapool seda. Viimasel ringkonnaprokuröri eksamil aset leidnud seik, kus eksam küsija initsiatiivil sujuvalt ingliskeelseks läks, oli tähenduslik ringkonnaprokuröri tööle seatavate ootuste osas. Eleliisi rahulik hingamine ja seejärel kaunis inglise keeles antud vastus andsid kindluse, et meie abiprokuröride hulgas on küllalt potentsiaali, et juhtida riikidevaheliste uurimisrühmade nõupidamisi, dialooge tõendite hankimise ja vormistamise ning läbirääkimisi kriminaaltulu jagamise üle, minema ise tõenditele järele ning esindama Eesti erinevates koostöövõrgustikes.

II Prokuröri roll tänases Eestis

Aga kus oleme täna eelkirjeldatuga võrreldes? Kas valgusaastate kaugusel? Ei. Eesti prokurörid on head tööd teinud, aga päris homme päev see kõik ka ei ole. Nii meist tulenevatel kui ka meist sõltumatutel põhjustel.

Prokuröride ülesanne on tagada tõhus kriminaalmenetlus riigis. **Tõhus menetlus on kiire (optimaalselt kiire), läbimõeldud (õiged vahendid vastava kuriteoliigi osas), tulemuslik**

(kvaliteetsete tõenditega kohtu ette jõudmine), ühiskondlike vajadustega kooskõlas (kogukonnas või valdkonnas), kannatanutest hooliv ja süüdistatavaid mõjutav.

2.1. Menetluskiirus

Tänaseks saab kinnitada, et just eelmainitud tõhus menetlus on meie eesmärk. Eestis registreeriti 2017. aastal enam kui 27 000 kuritegu. Täna hommikuse seisuga on Eestis pooleli ligi 10 000 menetlust ja meil on Eestis hetkeseisuga 5600 kahtlustatavat. Neist üle 200 on olnud menetluses kaks aastat ja kauem. Kindlasti võiks neid olla vähem ja just seepärast oleme pakkunud välja konkreetseid abinõud menetluste kiirendamiseks: rohkem digitaalseid lahendusi, prokuröride kõrval tööle erikasvatus-, majandus ja IT haridusega konsultandid, rahvusvaheline koostöö vahetuks ning menetlus paindlikuks, et see võimaldaks personaalseid lahendusi.

Kas aitaks seaduses sätestatud menetlustähtajad? Mõelgem korraks muude näidete varal ja inimesest lähtuvast vaatenurgast. Kas me näiteks pangaklientidena rõõmustaksime, kui kehtestatakse reegel, et kõik pangatoimingud tuleb läbi viia 15 minutiga, sõltumata sellest, kas kätte on vaja saada kehtivuse kaotanud deebetkaart või investeerida miljon. Või pagaritöökoda, mis lubaks, et kõik kliendid teenindatakse ära 10 minutiga. Kõlab kenasti, ent mõelgem, kas see on ikka inim- või kliendikeskne lähenemine, kui see 10 minutit puudutab nii letist müüdavat rummikooki kui ka pulmatorti. Andke andeks, aga mina ei sooviks pulmatorti, mis 10 minutiga valmis tehakse. Nii tahab ka prokuratuur pakkuda Eesti inimestele kiiret menetlust, aga seda professionaalselt ja inimesekeskselt.

Kiire menetlus joores juhtide ja tulevikus loodetavasti üha enam lähisuhtevägivalla asjades on see, mis toimub kinnipidamisest kohtuotsuseni 48 tunni jooksul – kiirmenetlus. 2017 oli kiirmenetlusi 14 % kõikidest lõplikest otsustest. Nende arv, eriti lähisuhtevägivalla asjade osas, mida 2017 oli Eestis 3000 ümber, võiks kasvada ja mitte seepärast, et kiirus oleks eesmärk omaette. Läbi kiiruse on võimalik anda riigi hinnang nii vägivallatseja tegevusele - ja mis ehk veel olulisem – saata sõnum kannatanule, et vägivald on vale. Üks prokuratuuri eesmärkidest on perevägivalla asjades kannatanute suurem toetamine. Me teeme seda, kui kohaldame senisest rohkem lähenemiskeeldu ja suurendame neis asjades kiiresti otsuseni jõudnud asjade arvu. Just nii saame me lastele, kes kodus vägivallada pealt näevad või selle all kannatavad, pakkuda abi: vägivallatsejast vanem viiakse kodust ära ja... Ja nüüd on valik, kas ta tuleb hommikul kainenemast tagasi, vabandage, aga sageli pohmellis ja tige ning annab uuesti peksta, sest „karistus“, mis talle esialgu osaks sai, on edasine menetlus. Kui aga selline isik tuleb tagasi koju jõustunud kohtuotsusega, milles on kirjas, et ta on süüdi ja teda on karistatud, siis esiteks hoiab see ehk seda isikut kohe uut vägivallaakti toime panemast, teiseks annab kannatanule n-ö tugevust kasvada vägivallast välja ja kolmandaks, mis ehk kõige olulisem, annab lapsele sõnumi, et vägivald on vale. Nii on märksa tõenäolisem, et see laps kasvab sõnakuulelikuks, terve hingega inimeseks, mitte vägivallatsejaks, sest ta teab, et vägivald on väär.

2.2. Läbimõeldud ehk tark menetlus

Kiirus üksi pole tõhusus. Sõnum organiseeritud kuritegevusele seisneb hoopis milleski muus kui menetluskiiruses. Loomulikult tuleb õigusriigis austada kahtlustatavate ja süüdistatavate

põhiõigusi, kuid üheselt tuleb märkida, et nende isikute jaoks, kelle elustiil on kuritegude toimepanemine, seisneb tõhus menetlus nende tabamises, kohtu ette viimises, kohase karistuse taotlemises, nende võimalikult paljude kuritegude tõendamises, neilt kuritegeliku vara äravõtmises ja kui nad pole meie riigi kodanikud, siis ka siit väljasaatmises.

Koostöös uurimisasutustega on selles vallas ette näidata kohtuasjad, millega realselt on mõjutatud narkoturgu ja häiritud selle toimimist, Lõuna-Eestis aga läbi nn Kostini kuritegeliku ühenduse lõhkumise on panustatud tublisti meie riigipiiri toimimisse ja seeläbi siseturvalisusesse. See töö jätkub nii Eestis kui ka rahvusvahelises koostöös. Viimase näideteks on koostöö Hispaaniaga võitluses narkokuritegevusega, kus head tööd on teinud riigiprokurör Vahur Verte või koostöö teiste Balti riikidega võitluses organiseerunud professionaalsete autovarastega ning piirikuritegusid toimepannud kuritegelike ühenduse liikmetega, kus tänu hea töö eest kuulub Aro Siinmaale, Maarja-Liisa Sarile ning nende meeskonnale.

Täna saab tõdeda, et eelmisel aastal äravõetud 3,5 miljonit eurot oli küll rohkem kui üle-eelmisel aastal, aga see summa peab suurenema ja potentsiaali on nii summa kui ka asjade arvu osas, kus varalist mõjutamist kohaldatakse.

Ilmselt ei oleks võitlus rahvusvahelise organiseeritud kuritegevusega, aga ka teiste peidetud kuriteoliikidega, olgu selleks korruptsioon või narkokuritegevus, edukas, kui me ei kasutaks võitluses nendega jälitustegevust. Jälitustegevus on riigi kuritegevusvastase võitluse kontekstis nagu terav fileerimisnuga koduses majapidamises, mis peab olema alati õigel kohal, mida kasutada võivad ainult need, kes oskavad ja mis võetakse välja vaid siis, kui seda on väga vaja. Temaga võib väga haiget teha ja saada, aga tema kasutamine läbimõeldult ja targalt tagab kiire ja hea tulemuse. Jälitustegevus on riigis prokuröride järelevalve all. Statistika tuginedes saab kinnitada, et läbi aastate on kriminaalmenetluste hulk, milles üldse jälitustegevust kasutatakse, jäänud 2% juurde neis kuritegudes, mis seda seaduse järgi võimaldavad. Küll aga saab öelda, et just jälitustegevuse kaudu on õnnestunud tabada nii korruptante, kes oma mõjuvõimu kasutades on maksumaksja raha on varastanud, pedofiile, kellel on kümneid ohvreid, aga ka majanduskurjategijaid, kes on lörtsinud ausat majanduskeskkonda.

Tark menetlus tähendab, et iga kuriteoliigi puhul kasutatakse selle vastu võitlemisel just neid vahendeid, mis on tõhusaimad.

Ainult tarkusest ei piisa. Meeldigu see meile või mitte, aga teenides Eesti inimesi, on meie kohustus tagada, et läbiviidavad menetlused oleks ka tulemuslikud. Üksnes õigusteoreetiliste tugevate teadmistega, kuid otsustusjulguseta ja ühiskondlike ootusi tajumata ei saa tänases prokuratuuris olla hea prokurör.

2.3. Tulemuslik menetlus

Kriminaalmenetlus on prokuratuuri jaoks tulemuslik siis, kui optimaalse kiiruse juures, olles kasutanud just selle kuriteo liigi tarvis kohaseid vahendeid, jõutakse asjas lõpliku õiglase otsuseni, olgu siis kriminaalmenetluse lõpetamise kaudu, kui pole kuritegu, süüdlast või

piisavalt tõendeid, või süüdistustega kohtu ette jõudmise kaudu, et kohus saaks õigust mõista ja kuulutada selles asjas õigusriigile kohaselt lõplikku tõde.

Olgu vahepõikena siinkohal korraks mindud müütide maailma – kas Eestis on murekoht suur süüdimõistmiste protsent või liigselt suures ulatuses kohtu poolt rahuldatud jälitustegevuse taotlused, nagu vahel siit-sealt lugeda on? Ei. Süüdistuste ja jälitustaotlustega kohtu ette minna võib prokurör seaduse kohaselt vaid siis, kui ta ise on veendunud tõendite olemasolus ja jälitustegevuse puhul *ultima ratio* nõudele vastavust konkreetses asjas. Kohtusse saatmisel ei saa kahe silma vahele jätta, et ligi 30 000 registreeritud kuriteo juures jõuab prokuratuur kuriteo tunnuste tuvastamiseni veidi enam kui 10 000 inimese tegevuse puhul. Suur osa menetlusi lõpetatakse, küll selle tõttu, et pole leitud süüdlast, küll selle tõttu, et pole leitud kahtlustataval süüd. Teadvalt tõenditeta või ebakvaliteetsete asjadega kohtu ette minek prokuröride poolt oleks kuritegelik. Seega 1% õigeksmõistmisi kokku, 7% õigeksmõistmisi üldmenetluse asjades või kõrge % kohtule esitatud jälituslubade taotluste rahuldamisest kõnelevad ennekõike sellest, et õigusriik toimib ja riiklik süüdistus on vaid see, kes viib kohtu ette enda hinnangul tõendatud asjad ja taotlused, õigust mõistab aga Eesti Vabariigis üksnes kohus.

Samas tuleb möönda, et just riikliku süüdistuse kvaliteet on aasta 2018 üks olulisemaid märksõnu. Me kuulame, kui kohus ütleb, et prokuröride süüdistusaktide kvaliteet vajab parandamist ja tunneme ebameeldivust, kui meie inimlik eksimus on ajalehe veergudel taas kõneainet pakkuv, eriti pärast eelmise aasta parlamendi otsust, arvestada kaudselt siiski ka prokurörid kõrgemate riigiametnike hulka vastava uue palgasüsteemi kaudu. Tajudes oma otsuste tähtsust ja tähendust ning ühiskonna poolt meile seatud ootusi, ei saa me iga kord hakata selgitama ei kohtule ega inimestele oma inimlikke eksitusi või seda, et meil on 170 prokuröri kohta kasutada 20 konsultanti, mis tähendab, et meie dokumentide koostamise juures puudub n-ö neljasilma printsip ja prokurörid koostavad oma dokumendid, seejuures sadade lehekülgede kaupa, ise ning suur koormus toob kaasa vigu. Omavahel võime seda mõista ja andeks anda, kuid selle kõige taustal on midagi enam – see on inimeste usaldus õigussüsteemi vastu. Meie töö peab olema sedavõrd kvaliteetne ja tulemuslik, et iga Eesti inimene kuriteost teada saades või ise ohvriks langedes julgeb ja tahab riigi poole abi saamiseks või pakkumiseks pöörduda, teades, et teda võtab vastu tark ja tulemusele orienteeritud õigussüsteem, kus prokurörid ja politseinikud kohtlevad iga inimest väärilt, pakuvad abi, vajalikku teavet ning lahendusi.

Mul on hea meel siinkohal tänada Justiitsministeeriumi ja justiitsministrit, kes on meie jagatavate ressursside eest seisnud ja kõne alguses mainitud loodetav kompetentsi kasv konsultantide töölevõtmise kaudu jätkub juba sellel ja järgmise aastal.

Lootmata ainult väljastpoolt tulevale abile saab siinkohal kinnitada, et tegelemine prokuröride töö kvaliteediga jätkub ka asutuse siseselt. Meie järelevalveosakonna tööplaanis kirjeldatud ülesanded, mis on seotud süüdistusaktide kvaliteedi, perevägivaldajuhtumite menetluste, psühhiaatrilise sundravi kohaldamise ja matkimiste kontrolli läbiviimisega, kinnitavad, et asutuse sisene järelevalve prokuröride töö üle on sisuline ja kvaliteedi paranemist tagav.

Selle kinnituseks saab öelda, et Andres Ülviste ja Jako Salla läbiviidud põhjalik analüüs alaealiste menetluspraktika osas kinnitas meile head ja halba, näitas süsteemi tugevust ning nõrkust ning võimaldas teha meil otsuseid, mis kindlustaks selles vallas süsteemi, kus iga alaealine, kes meie väikeses riigis kriminaalmenetlusega kokku puutub, saaks personaalse ja just talle kohase kohtlemise osaliseks.

Intelligentses organisatsioonis, ja just selliseks peame ju ka prokuratuuri, ei saa ja ei võigi areng ja kvaliteet põhineda üksnes kontrollil ja järelevalvel. Ennekõike peavad kvaliteedi määrama sisemised motivaatorid ja kokkulepped. Tänapäevaks on jõus ühtse praktika kokkulepped kolmes valdkonnas – alaealiste, narkokuritegude ja joobes juhtide osas. Just läbi selliste praktikate usume, et on võimalik tagada seaduse kohaldamine üle riigi ning mõjus riigi reaktsioon kuriteole. Need praktikad põhinevad konkreetsete valdkondade prokuröride kokkulepetel, nii prokuröride kui ka koostööpartnerite kogemustel, aga ka tõenduspõhistel uuringutel ja loodetavasti on kooskõlas ühiskondlike ootuste ja vajadustega.

Tark ja tulemuslik kuritegevusevastane võitlus eeldab eesmärkide ja prioriteetide seadmist ehk ühiskondlike vajadustega arvestamist.

2.3. Kogukonna või valdkonna vajadustega arvestamine

Kuritegusid pannakse Eestis toime kümneid tuhandeid. Tuhanded kannatanud pöörduvad abi saamiseks riigi õiguskaitseasutuste poole ja paraku on tuhandetes inimesi, kes kuritegusid toime panevad. Kümnetes-, kui mitte sadades tuhandetes on aga inimesi, kes jälgivad õiguskaitseasutuse toimimist ja kujundavad oma usaldusmäära riigi vastu sellele tuginedes, mida näevad, kuulevad ja tajuvad. Andes kõigile lootust, et suudame võrdselt tegeleda kõikide kuritegudega, veaksime neid alt. Mille järgi aga otsustada, millega, miks, mis määral ning millises järjekorras tegeleda?

2.3.1. Nagu eelpool mainitud, on prokuratuur sõnastanud oma neli lihtsat strateegilist eesmärki – aidata kannatanuid, mõjutada kuriteo toimepanijaid, teha koostööd, et meie töö ja tegevus omandaks võimalikult suurt mõju ühiskonna turvalisemaks loomisel ning olla ise juristkonna hulgas tööandja, kelle juures soovitakse töötada, sest just parimad saavad enim aidata.

Kuhu jääb tõde, küsib keegi. Me ju otsime päevast päeva koos oma koostööpartneritega tõde. Tõde ei kao kuhugi, sest just läbi tõeotsimise me oma eesmärgi püüamegi saavutada. Winston Churchill on öelnud: „Tõega pole võimalik võidelda. Hirm võib talle vastu hakata, rumalus teda mõnitada, õelus moonutada, aga ta on ikkagi olemas.“ Tõsi, tuleb tunnistada, et vahel jääb meil tõde, mida kohtu ette õigusemõistmiseks viia, leidmata, kuid kinnitada saab seda, et prioriteetsetesse valdkondadesse panustades püüame ühiskonna ootustele vastata parimal moel.

2.3.2. Hoiame lapsi, jälitame raha ja kaitseme õigusriiki. Just nii oleme eneste jaoks sõnastanud kriminaalmenetluse prioriteetidid, mille raamid tulenevad justiits- ja siseministri kokkuleppest.

Siinkohal on õige aeg ja koht öelda, et tänasest on avalik prokuratuuri aastaraamat 2017 ning kellel huvi statistika, eesmärkide ja prioriteetide detailide vastu, on oodatud lugema. Siinkohal kõigest vaid lühidalt.

Esimest korda on riigi peaprokurör ja PPA juht kokku leppinud, et kuritegevusevastase võitluse prioriteetide hindamine ja aruandlus toimuvad samadel alustel ja on suunatud selgete tegevuste kaudu konkreetse mõju saavutamisele. Kokku on lepitud 12 konkreetset prioriteeti, eesmärgid, mida ühiskonnas nendega tegelemisel soovitatakse saavutada, ja indikaatorid, mida hindamisel arvestatakse. Selline praktika näitab, et „õmblusteta ühiskond“ on võimalik ja reaalselt teostatav. Ühised eesmärgid, sama arusaam prioriteetidest ning nende järgi ressursside paigutamine annavad loodetavasti põhjust järgmisel aastal rääkida saavutatud konkreetsest mõjust ja sellest, mida me ühiskonnale oleme suutnud pakkuda. Mis seal salata, hinnata sedagi, kas oleme suutnud prioriteetsetesse valdkondadesse panustada ka enam ressursse. Seejuures on oluline, et lahendused - kuidas tuleb ennekõike välja mõelda prokuröridel koostöös oma uurimismeeskondadega. Ette on antud vaid ootused ja eesmärgid.

Kui valdkonnaks on alaealiste vastane seksuaalkuritegevus, siis meie eesmärk saab olla vaid see, et võimalikult suure hulga laste puhul lõpetada nende ohvristamine ja üks näitaja, mille järgi oma tööd hinnata saab, on et mida rohkem prokurörid vastava paragrahvida isikuid kohtu ette saadavad, seda rohkem oleme lapsi päästnud. Või perevägivald kui üks prioriteetne valdkond. Selles valdkonnas on meie eesmärgiks tagada, et lastega seotud perevägivalda kuritegudes oleks tagatud menetluse ajal laste turvalisus ja turvatunne ning et iga lapse abivajadust hinnatakse, tehes piisavad sammud vajadusele vastava abi andmiseks. Samuti on meie eesmärk kindlustada, et perevägivalda ohvritele on tagatud hea kohtlemine, kiire menetlus, kaitsemeetmete kasutamine ning koostöö partneritega lähtuvalt ohvri abivajadusest. Edu ja mõju on meil olnud siis, kui kasvab lähenemiskeeldude ja ühe nädala jooksul kohtu ette jõudvate asjade arv.

Selline selge ja konkreetne süsteem annab meile võimaluse hinnata meie tegevuse mõju, paigutada ressursse just sinna, kus neid enim vaja on ning rääkida kaasa neis valdkondades julgelt ka praktikale tuginedes, sest me teame, et justitssüsteem üksi ei saa lahendada ühiskondlikke probleeme. Me vajame koostööks sotsiaalsüsteemi, et õigussüsteemist juhtumikorraldajale või tugiisikule abi vajav inimene edasi anda, sujuvalt, nii et inimene ise ei märkaks muud kui seda, et riik on tema kõrval, kui ta vajab abi. Me vajame asjatundjatena kriminaalmenetlustes inimesi paljudest valdkondadest, et just nende kaasabil täita oma rolli.

2.4. Mõjus kriminaalmenetlus

Ühiskondlike vajadustega arvestamine ei tähenda kokkuleppeid paberil, see tähendab oluliste valdkondade teadvustamist ja nendega arvestamist.

Kriminaalmenetluse mõjusust saab mõõta usaldusega. Kui kannatanu või kuritegude pealtnägijad julgevad meie juurde tulla ja rääkida, on meie vahel usaldus. Mitte kunagi ei suuda me ära võtta kannatanutelt valu, mida neile kuriteoga on põhjustatud ning päris sageli ei suuda me tagasi anda varastatut või röövitud, kuid toetada, nõustada, aidata ja hoolida saame alati. Kõneledes kellegagi, kelle laps on võimaliku ravivea tõttu saanud pöördumatu ajukahjustuse, on raske leida sõnu ja öelda, et siin pole kuritegu. Professionaalidena ei saa me lähtuda millestki muust kui seadusest ja kogutud tõenditest, aga ma saame alati jääda ennekõike inimesteks - selgitada, aidata tal leida kedagi, kes teda edasi saab aidata, olgu siis tsiviilhagiga haigla vastu või muul moel. Kõikidele vägistamisohvritele, kes politsei poole

pöörduvad, ei saa me lubada, et jõuame nende juhtumiga kohtusse, aga saame nad ära kuulata, selgitada, mis neid ootab, kaasata menetlusse naistearste ja psühholooge ning anda neile ohvritele sõnum, et menetlusest olulisem on inimene. Eelmisel aastal avaldatud kuriteoohvrite uuring kinnitas, et sageli ootavad kannatanud konkreetsest süüdlase tabamisest ja süüdimõistvast kohtuotsusest ning tagasisaadavast varast enam väarikat kohtlemist ja seda saame pakkuda alati, kõikidele menetlusosalistele.

Kas tõesti kõikidele, ka süüdistatavatele? Jah. See on väarika riigi küsimus. Baasviisakus peab osaks langema kõikidele, kes kriminaalmenetluses riigiga kokku puutuvad, vaid inimlikkusest tulenev empaatiavõime määr, mis osaks langeb kannatanutele ja süüdistatavale, võib olla erinev. Arvestades aga, et professionaalsust pidas 97% prokuratuuri inimestest meie põhiväärtuseks number üks, siis jääb ju üle vaid loota, et väarikale riigile omast suhtumist saab tundma vähemalt sama suur osa menetlusosalisi.

Väarikas riik suhtub süüdistatavatesse väarikalt, aga see väarikus olgu professionaalsusele lisaks ka julge ja konkreetne. Mõjus kriminaalmenetlus tähendab, et iga kuriteo toimepannud isik vastutab oma teo eest. Kui kohus on kurieo tõendatuks lugenud, tuleb hüvitada kahjud ja kanda karistust. Eesti kriminaalmenetluses on ka prokuröridel suur vastutus: väiksemate kuritegude eest kohaldatav otstarbekusel menetluse lõpetamine eeldab kahjude hüvitamist, raskemate kuritegude puhul lasub prokuröridel kohustus taotleda riikliku süüdistuse nimel kohtult karistust. Just see on koht prokuröri töös, kus sõnal on jõud, millega saab kohtu silme ette manada pildi teost ja karistusest, mida toimepanija väarib. Väikeses riigis, aga siiski juba kriminaalmenetluseski mingil määral digitaliseeritud riigis, saame lubada endale personaliseerituse luksust. Meil on iga süüdistatava puhul võimalik kontrollida tema eelnevat käitumist, sh kuritegude korduvust, koguda tõendeid kuriteo toimepanemise motiivi, ulatuse ja kahjude kohta ning küsida kohtult nii kannatanute kui ka teiste ühiskonnaliikmete silmis õiglast karistust. Joobes juhid, kes on alkohoolikud, võib küll saata vangi, kuid elusid liikluses aitab säästa see, et nad pöörduvad ravile ja hoiduvad seeläbi alkoholist. Seevastu paadunud liiklusehuligaani peale ei ole mõistlik ravijärjekordi kulutada ja neist nii mõnegi koht on paratamatult vaid vangimajas. Pedofiilia, mis on haigus, vajab kindlasti ka ravi, kuid mõeldes kannatanute kaitsele ja sõnumile, mida riik neile saadab, on sageli parim koht selle ravi saamiseks kinnipidamisasutus. Lapsed, kes on vägivaldsed, peavad riigi käitumisest aru saama, et vägivald on vale ja karistatav, aga nende puhul tuleb pingutada, et saada vastuseid küsimusele miks. See on spetsialiseerunud prokuröride professionaalsuse ja julguse küsimus, taotleda kohtult ka neile mõjusat karistust. Vahel on ahvatlev alluda ühiskondlikule ootusele ja lugeda teema vägivaldsete noortega lõppenuks, saates nad vanglasse. Pikemas perspektiivis on see karuteene – vanglast välja tulles on nende vägivaldsus pigem saanud julgustust ja mõjusa menetluse asemel oleme pakkunud lihtsalt lihtsaid lahendusi. Täna Pärnus käimasolev pilootprojekt perevägivalda puhul näitab, kui palju on neid lapsi, kes näevad ja kogevad vägivalda väikesest peale ning väga kaua pole sageli keegi seda märganud. See on täiskasvanute süü. Mõjus lahendus tänasel päeval nende vägivaldaga tegeleda on nad küll vajadusel isoleerida, kuid tagada neile alati sotsiaalne ja psühholoogiline abi ja loota, et me päästame mõne neist. Korruptantide ja majanduskurjategijate puhul poleks sama lähenemine mõjus. Majanduskurjategijaid, ja selleks on ka korruptandid, kes inimestelt usalduse vargusega rikuvad ausa majanduse reegleid, ei väari nõustamist, abi ega toetust, nende osas

on mõjusaks menetlemiseks nende süü kiire tõendamise ja kohtu ette saatmise ning korruptiivselt saadud tulu tagasivõtmine. Piiriülese kuritegevuse vastases võitluses on aga tänaseks tõhusaimaks viisiks 2017 rakendunud EIO (European Investigative Order) kõrval kiire otsesuhtlus.

Aitäh kõikidele tehtud töö eest tõhusa menetluse rakendamisel!

2.5. Prokuratuur tööandjana

Prokuratuur on õiguskaitseasutus, kus inimesed enam kui aasta kestnud asutusesisestest diskussioonide ja arutelude käigus on oma põhiväärtusteks tunnistanud professionaalsuse, inimesekesksuse ja julguse. Nüüd jääb üle rakendada kokkulepitu ellu värbamiste, koolituste, arenguestluste ja väärtuspõhise juhtimise kaudu, aga ka menetlusosaliste kohtlemise ja keerulistes olukordades lahenduste leidmiste osas.

Täna saame tõdeda, et prokuratuur on Atraktiivne Tööandja, sest 183 organisatsiooni hulgas 6. kohale jõudmine just seda tähendab. Personaliosakonna suurepärase töö tulemusena on ellu viidud mentorluse programm ja läbiviidud juhendajate motivatsioonipäev, et tänada ja innustada noori toetama ja õpetama.

Aga me oleme teinud ka vigu. Me ei käitunud riigina piisavalt väärikalt, kui ei suutnud teiste asutustega koostööd teha ja ema, kellelt oli laps võetud tema endise elukaaslase poolt, ei saanud teda kuude kaupa näha, kuigi kohtuotsus oli tema poolt. Oleme teinud vea, kui oleme saatnud vägistamisohvrid tagasi üle kuulamata või kui perevägivallaasjas pole uskunud nutvat ja abi paluvat last ning tema ema, kui me ei suutnud mõistliku menetlustähtaja jooksul lahendada avalikkuse tähelepanu all olnud rahvusvahelist majanduskuritegu. Nii karmilt kui see ka ei kõla, siis vead, mis on olnud selges vastuolus meie professionaalsuse nõudega, on saanud paraja palga. Vead, mille vabanduseks on inimlikkus, on jäänud meile õppetundideks.

Vahel polegi vigadena nähtud olukorrad olnud vead, lihtsalt meie kommunikatsioon on kas hilineunud, me pole osanud ette näha järgnevat või meie väärtushinnangud ja kommunikatsioonipõhimõtted pole lubanud kaasa minna toimuvaga. Prokuratuur kriminaalmenetluse eest vastutava asutusena peab olema avatud, demokraatliku riigi vääriline asutus, kust antakse teavet avaliku huvi korral, et tagada riigi usaldusväarsus ja vältida valeinfo levikut.

Prokuratuuri kommunikatsioonil on aga kolm põhimõtet, millest ei taganeta – me räägime tõtt, kaitseme alati kannatanuid ja tunnistajaid ning proportsionaalselt kõrgendatud avaliku huviga ka kahtlustatavaid ja süüdistatavaid ning peame kinni kohustusest tagada aus kohtupidamine.

Tõsi, me pole tänaseks õppinud pelgalt oma põhitegevuse käigus tehtud vigadest. Saime teada, et peaaegu pooled meie praktikantidest on hinnanud praktikat prokuratuuris huvitavaks ja harivaks. Kuid nad ütlesid meile ka midagi, mis sunnib meid vaatama eneste sisse ja märkama kolleege enda kõrval. Nad ütlesid, et oleme jätnud nad pärast praktikat emotsionaalselt üksi. Kuidas, oli esimene mõte, ja siis tulid meie eneste keskelt vaiksed mõtisklused: „võtsin jah noore inimese tapmise sündmuskohale kaasa...“, „andsin talle lapse vägistamise süüdistusakti teha, aga ta ütles, et ei saa enam magada...“. Andke meile andeks,

noored inimesed, et unustasime teile ütlemast, kuidas selle kõigega toime tulla, aga tänu teie tagasisidele tegime muudatused oma praktikavestlustes ja, mis seal salata, oleme tänaseks märksa julgemalt üles kutsunud ka „vanu ja karastunud“ prokuröre mõtlema iseenda ja ümbritsevate kolleegide emotsionaalse toimetulemise peale. Me ei saa teistele sisendada usku päikesesse ja ilusasse ellu, kui me oma karmis argipäevas ise selle usu kaotame. Hoidke ennast, sest nagu ütlevad Dagö laulusõnad: „Minutid, tunnid ja kaustad ja meilid, asised asjad ja hilised kokteilid. Ööd läbi tööd ja kella pealt minekud. Tökkepuud, templid vahel sõnad nii inetud, kuid elada tahaks ka, mõnus peab olema.“

III 2017

Kuidas on meil siis läinud pärast eelmist üldkogu? Hästi, usun ma. Meie koostööpartnerid on siin – loodetavasti on see märk heast koostööst ja mitte pelgalt ametiga kaasnevast viisakusest. Aitäh teile kõigile!

Meie hulka on tulnud 2017. aastal 20 uut teenistujat, sh 6 abiprokuröri. Kõik konkursid ka ajutistele ringkonnaprokuröride kohtadele on olnud kandideerijatele rasked ja komisjonile keerulised, sest häid kandidaate jagub. Arenemissoovist asutuses kõnelevad ka välislahetused, mida oli kokku enam kui 200 33 riiki ning seejuures on Eesti prokurörid käinud nii õppimas kui ka õpetamas, viinud riikidevaheliste uurimiserühmade raames läbi toiminguid, vahetanud tõendeid ja pidanud kahepoolseid kõnelusi piiriülese kuritegevuse menetlusstrateegiate üle.

Vastu on võetud lõplikud menetlusotsused enam kui 13 000 inimese suhtes, tagasi on toodud kriminaaltulu 3,5 miljoni euro väärtuses, menetlused on kiirenenud, mõistliku menetlustähtaja ületamise riskiga asjade arv on oluliselt vähenenud, läbi on viidud järelevalvemenetlusi ja tehtud analüüse, Eesti eesistumise raames viidi läbi peaprokuröride foorum. Koostööd oleme teinud naistearstidega, ohvriabiga, varjupaikadega, EELK, Heategevusfondi, haiglate ja ülikoolidega. Uue kohtunike konkursi süsteemi kaudu on kohtunikeks saanud esimesed prokurörid. Kuid ehk toovad aastad 2018-2019 ka vastupidise liikumise kaasa, kui kohtunikele tagataks rotatsiooni korral eluaegse staatuse säilimine, sest vaba liikumine õigusharude vahel loob kvaliteeti ja motiveerib inimesi.

Just eelmisest kevadest pärineb Eesti esimene terrorismijuhtum, kohtu ette on jõudnud ja süüdi mõistetud n-ö pankrotimeistreid, Eesti Vabariigi vastu riigivastaseid kuritegusid toimepannud isikuid, röövleid ja mõrtsukaid, rohkem kui kunagi varem pedofiile.

Häid lugusid on rääkida kõikidel piirkondadel.

Septembris kuulutati välja kohtuotsus, millega tunnistati inimkaubanduses süüdi kaks Moldova kodanikku. Karistuseks mõisteti vangistused koos väljasaatmisega ja sissesõidukeeluga 10 aastaks ja kriminaaltulu võeti ära 30 000 eurot. Iva selles loos peitub aga hoopis kannatanu märkamises - kerjus keset kesklinna kerjamas- ning temalt info saamises, mis andis aluse kriminaalmenetluse alustamiseks. Tubli Gardi!

Lõuna tänane juhtivprokurör seisis eelmisel aastal südikalt prokuröri ja kohtunikku ähvardanud mehe süüdimõistmise eest. Kuigi teatud kõrgendatud taluvuspiir peab meil oma töös olema, siis ähvardamisele peab järgnema seadusele kohane reaktsioon ennekõike seetõttu, et tagada prokuröride, kohtunike ja politseiametnike julgus otsustada ja mitte lasta

hirmul saada võitu oma otsuste üle. Tartu prokuröride joobes juhtide pilootprojekt väärrib tunnustust kui uudne ja toimiv meede inimeste päästmises. Margit Pärna ennastsalgav ristiretk ühe alaealise ravikindlustuseta toksikomaani ravile saamiseks on imetlust väärt, sest abivajaja sai nii tervisekindlustuse kui ka psühholoogist abi

Virumaa eelmise perioodi olulisim menetlus oli üle kümne aasta narkootikumide levitamise, katusepakkumiste ja vägivallakuritegudega silma paistnud Roman Smirnovi ja tema poolt loodud kuritegelikku ühendusse kuulunud üle 20 isiku süüdimõistmine. Kuritegelikku tulu konfiskeeriti rohkem kui 300 000 eurot. Antti Aitseni, Ave Arnimi ja Mari Luugi meeskond toimis hästi.

Põhja piirkonnas pakkusid väljakutset nii Süüria naise süütamise juhtum kui ka lugu, kus Eestis esmaskordselt mõisteti süüdi ema oma lapse väärkohtlemisele kaasaaitamises. Edukaks osutus ka 1,2 miljoniline rahapesujuhtum, kus koostööd tehti paljude erinevate riikidega ning süüdi mõisteti 7 kuritegeliku ühenduse liiget.

Kõikides piirkondades on käivitatud kogukonnaprokuröride töö.

2017 liitusime EPPO-ga (European Public Prosecutor Office), meie kaks ringkonda said uued juhid. Kasutades võimalust tänan siin ja praegu ma kõiki oma meeskonnaliikmeid – Dilailat, Stevenit, Kristinet, Kairit, Taavit, Harryt, Alarit, Jakot ja Mariannet võimaluse eest töötada ühes ütle mata meeldivas, targas, Eestist hoolivas, -tõsi, vahel ka tulises -, meeskonnas.

Lubage pöörduda nüüdseks tagasi algusesse ja lõpetada lühidalt. Läheme edasi digitaalse, kompetentse ja rahvusvaheliselt võimeka ning hooliva prokuratuuri suunas, otsides tõe, kaitstes ja abistades kannatanuid ning mõjutades süüdistatavaid, tagades seeläbi õigusriigi toimimise ja turvalise Eesti.

Ilusat päeva, kena Eesti Vabariigi ja prokuratuuri 100. aastat!